

TOMÀS BLANES VIALE, UN DEIXEBLE MALLORQUÍ DE SANTIAGO RAMÓN Y CAJAL

Antoni JUANICO PETRUS

Introducció

Ara se celebra el 150è. aniversari del naixement de l'il·lustre savi aragonès (1852-1934) i és un moment especialment significatiu per donar a conèixer a la medicina balear, i a la medicina espanyola, la figura de l'estudiant mallorquí de Medicina, injustament oblidat, i que fou alumne avantatjat de Santiago Ramón y Cajal, a la Facultat de Medicina de *San Carlos* de Madrid, entre els anys 1896 i 1900. Fou probablement a Madrid on unes febres tifoides acabaren amb el seu futur prometedor en el camp de la Histologia i Anatomia Descriptiva. Fou citat pel savi aragonès al seu llibre "*Recuerdos de mi vida*", i anomenà les cèl·lules nervioses del bulb olfactori, cèl·lules de Blanes, fent honor així al seu nom.

Antecedents històrics

Neix Tomàs Blanes Viale a Mercedes, capital del departament de Soriano (Uruguai), l'any 1878. Els seus pares foren el metge mallorquí Rafael Blanes Mestre i la senyora Rosa Viale. El seu germà bessó, Pedro Blanes Viale, destacà en el món de la pintura.

Tomàs Blanes Viale passà la seva adolescència a Mercedes i és aquí on inicia les primeres amistats amb els seus companys d'estudis i jocs.

Des d'allà es traslladen a Puerto Rico, on part de la família Blanes, originària d'Artà (Mallorca), viuen des d'anys enrere. Gràcies al seu bon quefer comercial adquireixen una situació econòmica benestant.

Però la seva estada a Puerto Rico és molt breu ja que el clima del Carib empitjora l'estat de salut del metge, malalt d'asma, amb la qual cosa tornen

definitivament al seu lloc d'origen, les Illes Balears, concretament a Palma de Mallorca. Tenen la seva casa a prop de la plaça de la Llotja, al Passeig Sagrera. Actualment hi ha les dependències de la Conselleria de la Vicepresidència del Govern Balear.

Tomàs Blanes Viale

Tomàs Blanes Viale té 15 anys quan es retroba amb els seus orígens illencs. Comença els seus estudis de Batxillerat a l'Institut de les Illes Balears i obté el grau de Batxiller el 1896. El seu germà bessó, per contra, es decanta pel món de la pintura i l'any 1894 deixa Palma per començar els estudis artístics a l'Acadèmia de Belles Arts de *San Fernando*, a Madrid. La seva biografia i la seva obra són molt més conegudes, ja que va viure més anys que no pas Tomàs, que morí prematurament a l'edat de 22 anys, quan encara era un estudiant de Medicina a Madrid.

Tomàs va estudiar el preparatori de Medicina a la Universitat de València, el 1896, any que Ramón y Cajal ja havia abandonat la Càtedra d'Anatomia Descriptiva i Histologia i s'havia traslladat a la Facultat de Medicina de *San Carlos*.

Es matricula del primer curs i té com a assignatures Anatomia, Histologia, Histoquímica i Tècnica Anatòmica, i obté la qualificació d'Excel·lent en Histologia, segons consta en els documents que em facilitaren els professors Albarracín Teulón (a.c.s.) i el Dr. J.L.Nieto Amada, professor titular d'Anatomia de la Facultat de Medicina de Saragossa (documents que afegeixo a aquesta comunicació).

Aquestes dades apareixen a la secció d'Universitats, núm. 1317, expedient núm. 42 de l'Arxiu Històric Nacional. No existeix cap dada a la Biblioteca de l'Institut Cajal del C.S.I.C ni a l'Arxiu General de la Universitat.

Podem dir que la història d'aquesta Biblioteca és la mateixa que la de l'Institut Cajal, la creació del qual es remunta al 1900. Segons ens relata el mateix Santiago Ramón y Cajal a la seva autobiografia: "*...el Presidente del Gobierno Francisco Silvela propone al Consejo de Ministros, después de consultar diferentemente con el interesado, la fundación del Instituto de Investigaciones Científicas, donde el humilde laureado de París pudiera desarrollar ampliamente y sin cortapisas económicas sus trabajos biológicos*".

El 1902 quedà inaugurat aquest centre d'investigació amb el nom de "*Laboratorio de Investigaciones Biológicas*". Provisionalment s'instal·là a un hotel del carrer Ventura de la Vega, i es traslladà posteriorment al Museu Velasco, al Paseo de Atocha. Vint anys després, amb la jubilació de Santiago Ramón y Cajal, el Govern presentà a les Cambres, on fou aprovat, un projecte de construcció d'un nou institut biològic que, a instàncies del Rei, s'anomenà INSTITUTO CAJAL. Les obres començaren el mateix any al turo de San Blas, i a l'edifici s'hi albergaria el Laboratori d'Investigacions Biològiques. El 1939 es crea el Consell Superior d'Investigacions Científiques (BOE 24 de novembre de 1939), i el centre passa a formar part de la institució creada recentment, a la qual encara pertany.

Entre els anys 1896 i 1900 Tomás Blanes viu a Madrid, allotjat en una modesta pensió d'estudiants del carrer Atocha 84, 4rt, molt propera a la Facultat de Medicina de *San Carlos*, situada al carrer Santa Isabel. L'edifici ocupat actualment pel Col·legi de Metges de Madrid, on es troba l'Aula de Cajal, es comunicava mitjançant el pati exterior, amb l'edifici que avui ocupa l'Institut de l'Administració Pública, pertanyent al MAP i l'accés al qual està restringit. A més d'aquests edificis, hi havia les construccions ocupades avui pel Conservatori Nacional de Música i pel Museu Reina Sofia (antic hospital provincial).

Molt proper al domicili de Blanes hi havia també el Laboratori d'Investigació Histològica de Santiago Ramón y Cajal, així com també la seva casa, d'on es traslladà al carrer Alfonso XII.

Foren uns anys molt moguts a causa de les contínues crisis dels governs, tant liberal com conservador. Així Cànovas i Sagasta s'anaven alternant en el poder. És en aquesta època quan succeeixen els esdeveniments que acaben amb l'esclat de la guerra contra els Estats Units d'Amèrica, el resultat de la qual significà la pèrdua, el 1898, de les últimes colònies espanyoles de Cuba i Filipines. Per a Espanya significà una de les èpoques de profunda crisi i, cal dir-ho, en sorgí l'esperit regeneracionista de l'anomenada "*Generación del 98*".

És en aquests anys que van de 1898 a 1900 quan mor Blanes prematurament a causa d'unes febres tifoides, en els quals l'alumne mallorquí i el savi aragonès mantenen una estreta relació gràcies a la investigació i a les seves extraordinàries qualitats en el dibuix de les preparacions histològiques. Dibuix que realitzaren a mà i amb plomí a tinta – mitjans comuns de l'època -, a través de les observacions microscòpiques fetes amb el seu particular microscopi, exemplar que guarden els seus descendents com a preuat tresor.

En aquesta època les investigacions histològiques de Cajal i la seva escola introdueixen en els seus treballs d'investigació el mètode d'Erlich, tècnica que permet tenyir en viu les fibres i cèl.lules del teixit nerviós.

Blanes és citat al llibre "*Cajal-Antologia*", de J.M. López Piñero. Edicions Península, pàgina 226. Això ho reproduueixo en la següent foto.

-Un altre text on apareix el nom del jove mallorquí és al llibre "*Recuerdos de mi Vida*", on se cita l'estudiant Blanes Viale, mallorquí, mort en la seva joventut. Les seves indagacions sobre les terminacions nervioses del Bulb Olfactori van permetre el descobriment i l'estudi d'aquestes terminacions. En el seu honor i com a homenatge pòstum es coneixen amb el nom de Cèl.lules de Blanes.

Tenint en compte l'effimera relació de Ramón y Cajal amb Blanes, ens podem demanar què va veure l'il.lustre savi en el mallorquí que va impressionar tan profundament el professor. Potser foren les seves extraordinàries dots de dibuixant i investigador, les quals també trobem en els seus descendents actuals, molts d'ells metges i a la vegada artistes. Sens dubte fou un home que tingué infinitat d'alumnes, col.laboradors i deixebles

al llarg de les seves etapes a València, Barcelona i Madrid. Alguna singularitat veié en Tomàs Blanes, que deixà una empremta en la seva ment. Potser mai ens n'assabentarem.

Una altra connexió de Cajal amb Mallorca fou el viatge realitzat el 1910, deu anys després de la mort de Blanes, com si li volgués retre un homenatge pòstum. Recordem que Ramón y Cajal fou Nobel de Medicina el 1906, i va ser rebut amb tots els honors per autoritats civils i sanitàries de l'illa, que li oferiren una recepció prou emotiva al Teatre Principal de la ciutat de Palma. A més a més fou elogiat, mitjançant uns versos, pel poeta nicaragüenc Rubén Darío, aleshores resident a l'illa. Hem de tenir en compte, però, que no era el millor moment de Ramón y Cajal ja que patia una malaltia pulmonar des de la seva joventut, i, a més, havia dedicat moltes hores a l'observació i descobriment de la teoria neuronal.

No sabem amb certesa si aprofità l'ocasió per saludar la família Blanes Viale. Juntament amb el seu amic, l'oceanògraf aragonès Odón de Buen, aleshores director de l'Institut d'Investigacions de Porto Pi, es dedicaren a fer un recorregut turístic per l'illa, i visitaren les coves d'Artà, Valldemossa i el Castell de Beliver. Foren dues setmanes beneficioses per al professor. Tomàs Blanes hauria tengut 32 anys.

Con ens explica Rodríguez Tejerina a la seva "*Historia de la medicina de Mallorca*", Ramón y Cajal aprofità la seva estada a l'illa per realitzar estudis referents a la retina dels cefalòpodes – calamars – d'aquí les cèl·lules de l'àxon llarg del calamar, citades en els llibres d'Histologia. I que, sens dubte, foren estudiades durant la seva estada a Mallorca. Un altre Nobel que estudià en aquest Institut Oceanogràfic fou Severo Ochoa que morí als vint-i-dos anys (1900). Facultat de Medicina de Madrid.

que toda indagación conducida en este sentido nos parece vanidad. Pasarán siglos, y acaso millares de años, antes que el hombre averigüe algo del insondable arcano del mecanismo no sólo de nuestra vida sino hasta de la más sencilla de un insecto.

Las hipótesis caen rápidamente en merecido olvido; porque la ciencia avanza por las ideas susceptibles de contraste experimental y sugerentes

En este capítulo, mencionaré dos sucesos fecundos en consecuencias para el desarrollo y prosecución de mi obra científica.

El primero la creación, a costa de no pocos sacrificios pecuniarios, de mi *Revista Central micrográfica* (1), al objeto de publicar rápidamente, y sin hacer depender los trabajos de las Redacciones de las revistas nacionales y extranjeras, los trabajos científicos del Laboratorio de la Facultad de Medicina, y de estimular al mismo tiempo los ensayos de mis discípulos. En dicha publicación vieron la luz varias comunicaciones enumeradas en el presente capítulo y casi todas las apariciones, hasta 1901, fecha en que, con recursos oficiales, fundé el *Anuario de trabajos del Laboratorio de investigaciones biológicas*.

Los primeros fascículos de dicha *Revista* fueron casi exclusivamente redactados por mí mismo. Poco después, creado un germen de escuela, ayudaronme en esta tarea, entre otros discípulos entusiastas, mi hermano Pedro Ramón Cajal, a la sazón Catedrático de Histología de Cádiz, que contribuyó nada menos que con varias interesantes monografías, recalcadas sobre variados temas de neurología (compañías, reptiles, aves y batracios); el malogrado alumno interno R. Terradas con sus interesantes estudios de *neurogénesis cerebelosa* y los referentes a la *cartilaginosa*; el discípulo interno R. Blanes con sus interesantes trabajos

concernientes a la *neurogénesis cerebelosa*, con cierta concienzuda atención acerca del *neurogloma*; el discípulo interno R. Blanes, antiguo discípulo de Barcelona en sus estudios relativos a la *corteza cerebral de las aves y médula espinal de los mamíferos*; Olóriz, cuyo colaboración en mis indagaciones sobre la *estructura ganglionar* dejó ya consignada; Carlos G. por entonces ayudante de la *anatomía*, y autor de valiosa comunicación acerca de la *corteza cerebral olfativa*; y Isidoro, actual catedrático de Valladolid, que aportó dos estudios importantes: uno sobre el *gran simpático intestinal* y otro concerniente a los *ácidos fosfóricos* de los mamíferos.

El segundo acontecimiento, muy honroso para mí, fué mi elección espontánea como miembro de la *Real Academia de Ciencias*, de Madrid. Esta designación tiene un carácter peculiar, que referiré, porque honra mucho al patriotismo e independencia de la *Real Academia de Ciencias*.

Uno de los más conspicuos académicos, a la sazón recién llegado de Berlín, me habló a sus compañeros que el gran Virchow, entonces en todo el esplendor de su gloria, hablale sorprendido con una pregunta a que no pudo responder: «¿En qué se ocupa ahora Cajal? ¿Continúa sus interesantes trabajos?»

Confuso y algo avergonzado nuestro prócer académico de que en Berlín ins-

(1) El primer fascículo vio la luz en marzo de 1897.

(2) Este brillante discípulo murió, apenas graduado de doctor, a consecuencia de una fiebre tifoidal contraída en el primer partido de que fué médico titular.

Treballs científics de Tomàs Blanes Viale.

SOBRE ALGUNOS PUNTOS DUDOSOS DE LA ESTRUCTURA DEL BULBO OLFATORIO

POR

T. BLANES

Alumno de Medicina en la Facultad de Madrid.

Después de las importantes y fundamentales investigaciones de Golgi (1) y Cajal (2), la anatomía fina del bulbo olfatorio parecía terminada en sus líneas generales; la labor ulterior llevada á cabo por Pedro Ramón (3), van Gehuchten y Martín (4), Retzius (5), Calleja (6) y Kölliker (7), ha tenido, sobre todo, por objeto establecer la morfología de los diversos elementos bulbares en la serie animal y perfeccionar en algunos puntos secundarios nuestra noción acerca de la estructura y funcionalismo del aparato olfativo del hombre y mamíferos superiores.

Por lo que toca á la fisiología del bulbo, casi todos los sabios aceptan sin reservas el esquema dinámico imaginado por Cajal, porque es el único que se halla de acuerdo con los hechos. Para la creación de este esquema, nuestro Profesor no tuvo en cuenta más que el examen de los preparados microscópicos; todo prejuicio de escuela y todo compromiso teórico fue previamente desechado. Así que no es de extrañar que las autoridades más valiosas de la neurología, tales como Retzius, Lenhossék, van Gehuchten, His, Edinger y hasta el mismo Kölliker (que había negado antes el papel conductor de las dendritas), acepten gustosos el mecanismo de conducción de la excitación olfatoria, basado en los nuevos hechos aportados por Cajal, entre los cuales figura, en primer término, la de-

(1) Golgi : Sulla fine struttura dei Bulbi olfattorii. Reggio-Emilia, 1875.

(2) Cajal : Origen y terminación de las fibras nerviosas olfatorias. Diciembre, 1890. Barcelona.

(3) P. Ramón : Estructura de los bulbos ópticos de las aves. *Gas. Sanit. de Barcelona*, Julio 1890.

— El encéfalo de los reptiles, Septiembre de 1891. Barcelona.

(4) Van Gehuchten y Martín : Le bulbe olfatif de quelques mammifères. *La Cellule*, t. VIII, 2 fasc. 1891.

(5) Retzius : *Biol. Untersuchungen* Neue Folge, 1892.

(6) C. Calleja : La región olfatoria del cerebro. Madrid, 1898.

(7) Kölliker : *Lehrbuch der Gewebelehre*, 6. Aufl. Bd. II, 1896.

Treball científic sobre l'estructura del Bulb Olfatori, realitzat per Blanes l'any 1898.

1899
 ESPAÑA
 MINISTERIO DE JUSTICIA
 REGISTROS CIVILES
 Don Tomás Blanes Viale

CERTIFICADO: Que la presente fotografía, es la tomada de la declaración 5.ª del Tomo 174, folio 126, número de este Registro Civil.
 Se libra la misma, de conformidad con lo dispuesto en el art. 26 del Reglamento de la Ley de Registro Civil.
 Madrid, a 22 MAYO 1899, es Oficial Delegado D.º de Remedios Torres de los Ríos

Nº 3119945 /01

Certificación Gratuita
 Ley 24/1987, de 24.11.87

En la villa de Madrid, a la cual me refiero en la fecha de día diez y seis de diciembre de mil ochocientos noventa y nueve, yo el Señor Don Rafael Vázquez Sordo y otros, Jueces Municipales del Distrito de A.ª de San Martín y Don Estanisco Ordás, Escrivano, conyunción Manuel Toranzo y Galdames, natural de Madrid, mayor de edad, casado, dependiente, domiciliado en la calle de Herrerías, número uno, primer planta, habiendo sido admitido en el padrón municipal, y manifestando que Don Tomás Blanes y Viale, natural de Almorós, República del Uruguay, de veintinueve años de edad, soltero, católico, domiciliado en la calle de Capatzen, número cuatro, cuarta planta, en la villa de Madrid, en su domicilio, a consecuencia de haberse firmado, se guardaba quieto en debidos términos, como encargado por la familia del finado.

En vista de esta manifestación, de la certificación fundacional presentada y del reconocimiento que he hecho al finado en el Registro Civil, se dan los Jueces de jurisdicción municipal la presente cédula, en cuyo contenido se halla lo siguiente:

Que el finado era legítimo hijo de Don Pedro Blanes, natural de Almorós, y de Doña Josefina Prados

Certificat de defunció de Tomàs Blanes Viale. Madrid, 16 de desembre de 1899.

